

BERGSON'EN

JAINKO-INTUIZIÑOIA

1959'ko urte onetan ospatzen dugu Bergson filosofilariaren jaio zanetiko eun-urtea. Ain zuzen ere, XIX'go urte berean ikusi zuen leenbikiko argia Paris'en. Jatorriz judutarra bera. Azkemeko eun urteek eman dizkiguten literaturagille -1928 Nobel Saria- eta filosofilari goenetakoa. Eunkada-urte au aitzaki dudalarik, izan bekit zillegi bere teodizea aztarnatzea.

Amazazpigarren gizaldia ezkerortik, Frantzi'ko filosofia -geiena bai beintzat- errazionalismu bideetatik joan zaigu. Errazoi otz eta geometrikoak, zuzendu dituen pentsalari ta filosofilarien aurka jeiki zan Bergson. Gaurko irrazionalismuaren buru nagusienetakoa da bera. Baiña gogora dezagun, Bergson'ek ez du intelektualismua kondentatzen, intuizionismuaren bidez osatzen baizik. Errazoi bearrekoa dugu; berarekin bakarrik ez dago, orde, filosofia egiterik.

Bere metafisika eboluziñozkoa da. Ontologia dena, edo obekiago, izaki dena eboluziñozkoa da berarentzat. "Eian vital", bizitza-bultzada, eragille batek darabilki kosmos dena; beti itxasora doan ibai bat da izadia. Beti ibilli dabil mundua; eguzki eziñitzali bat da bera, sugar ta txinpartak darizkiola dago. Ez dago, ez, egonean, dabil baizik:

eraberritzen ari da beti. Une bakoitzean jazki, aurpegi, berriak ditu ludiak: itxaso jolaslaria bera. Eboluziño zoragarri au darabilkien taupada, "élan vital" ori duzu.

Nola ezagutu dezakegu mundu aldakor au? Izaki guzieri ezartzen dizkiegun kategoria alda-eziñez uler aal dezakegu izate konkretua? Au ez diteke iñola ere. Konzetuzko ezagutzak izatea inguratzen duten esi-paretak dira; ez, izakian barrena sartzen dan aizkora: ez dute izatea bera atzematzen. Izakia ezagutzeko, bizi, bizi egin bear dugu izatasun ori. Adimen utsak izatea ain gaizki ezagutu badezake, areago oraindik izaki au, konzetuak ez baitigute ezer bakoizkirik, konkreturik, ematen; "au-tasun" guziak iges egiten baitzaizkie konzetueri, zubipean ibai-ura bezela. Kosmós dena bizitzeko, bere taupadak gure biozkada biurtzeko bide bakarra, intuiziñoa dugu.

Beraz, ontologian eboluzionismua eta gnoseologian -ezagutza-jakintzan- intuizionismua. Ezaaztu: beñetako ezaguketa, izatea biziaz bakarrik iritxi dezakegunik.

* * * * *

Ludia bi zatietan banatu dezakegu: gizadia ta errazoigabeko dan oro. Natura bakoitzak bere jokabide berezi ta egokia du. Mundu guzian ez dugu, ba, jokabide berdiñik; bakoitzari, berez, dagokiona baizik. Beeko izadiak sena, instintua, du bere bizitza-zeregiñetarako; goitikoak, berriz, adimena. Arek zuzen eta bearrez betetzen du bere eginkizuna: determinismu itsuak darabilki. Adimenak ez du orrelako eragite bearrezkorik eramaten, esentziz aske, libre, baita. Baiña libertade au arrisku gorri bat da gure bizitzarako.

Kartzelako ormak giltzapetuarentzako dirana, ori bera da guretzat askatasuna. Bakoi-tzak, nolanaizuzendu dezake bere burua gelatxoan, jaun eta jabe da bertan. Baiña askatasuna aalmen ori gorde nai badugu, gizarte-bizitzari uko egin bear diogu. "Nerekoikeria" sendotu egiten du askatasunak; baiña "gerekoitasuna", gizarte-elkar-

tasuna, neurri berean, auldu egiten digu. Artaldekeria garaitu egiten du askatasunak eta, bear bada, gizonagotu ere bai; baiña bai baliotsua "gerkoitasun" onen ordaiña: lagun urkoagandik urrundugiten gaitu libertadeak.

Ez ote ditzakegu nolabait "nerekoikeri" ori ta gizarte-elkartasuna adiskidetu? Betirako etsai ote ditugu biok? Libertadeak errazoimengia ematen digu, abereen gairdik jartzen gaitu; ba-du, ordea, oztopo bat ere: porrot egitera garamazkike noiznai. Natura jakintsuak ezin gaitzazke orrela arrisku orretan, utzi; eboluziñoak, aurreratuena gizonagan izanik -eta Bergson'ek ola dio-, ez gaitzazke gizadiaren ondapen bidean jarri.

Gizonagan gizarte-joera bat aurkitzen dugu. Gizarterako jaiok gera. Naturak, eboluziñoaren bi puntetan jarri du soziedadea. Alde batetik, insektuak -txindurri, erle, t.a.-, elkarre-señaren bidez batu ditu naturak. Bestetik ere berebat gertatu da: gizonak, berez, gizartea bear du; baiña elkarte au ez da derriorrezkoa; guk ez dugu gizartea instintu batek eragiñik billatzen, errazoikiro eta libertade osoz baiño. Leentxeago esan dudanez, askatasun onek aalmen bildurgarri bat inguratzen digu: lagun urkoari ezetz erantzuteko aalmena. Aalmen au lotu ez badezagu, ondamentira joango gera. Emen fakultade berezi bat izan bear dugu: ezin diteke, gaiñerako izakiak ain ederki osatu dituen natura, gurekin oinbesteko amaizun tzarra izatea.

Errietan mitu eta siñiskeri asko dira. Erri guztietan aurki ditzazkegu, bada, superstiziñoak. Antxiña-pentsakera, mentalidade primitibu, aspaldiko errietan, eta berebat gaurkoetan ere, ba-dugu ori. Gizonok berez dugu mundua jainkotu eta espiritutzeko joera. Gizaki bakoitzak du pensakera ori itsatsirik, eta berak eraginda, sortzen ditu iduripen eta instituziño asko. Guziok, gizarte-bizitza jakin bat jaiotarazten dute. Bizitza onek, antxiñako gizaki-pentsakeraren ondorioa danez, gizarteko mentalidade bat eratzen du. Gizon bakoitzaren antxiña-pentsakera bidez, gizarte-mentalidade bat jaioda. Ez dezagun orain eta aurrerakoan aaztu bi mentalidade oiek ba-daudenik.

Oraiñarteko psikologiak, eginkizun oiek denak irudimenari ezarri dizkio; ala ere, oiek bakarrik balira, gaitzerdi... Psikologi tradizi-
ñozkoarentzat zenbat eginkizun ez ditu irudipenak! Langille guzi-altsua auxe!: jakintza-aurkikuntzak, erti-lanak, mituak, literatura, teogoniak t.a., denak irudimenari darizkionak dira. Oinbeste irazaki, kreatura, ez berdiñeri nola eman dakieke iturburu bakarra? Orretarako ez dago arrazoi positiburik; onela egin bada, beste zein aalmeni ezarri zekizkioken iñork ezekielako izan da.

Beraz, emen ba-da, oraiñarteko psikologiak aurkitu ez duen aalmeneren bat. Bergson'ek "fabulation" itzez izendatzen du aalmen ori. Fabulation au instintu birtual bat da, au da, abere-sena izan zitekean fakultade bat. Olako zerbait abereengan ere aurki dezakegu, insektu elkarteza-le batzuegan ikusten ditugun zenbait irudi, adibidez. Fabulation-a abereengan tinkatu balitz, elkartasunaren eusle diran irudi edo instintu oietako bat izan zekieken; baiña gizonagan, erroizko geranez beste bide bati jarraitu dio.

Nola jaio da gudan fabulation aalmen au? Izadiak jarri du gure errailetan eta bearrak -izate-goseak- eragiñik esnatu zaigu. Libertadeak anarkismua sartu digu barnean. Arrisku kaskarra litzake bera, gerekaxa bizi bearrekoak, gizarterako egiñak ez bagiña. Libertadea gizarte-menpekotasunaren etsai izanik, gizonari askatasuna ematea, zoroaren eskuetan ezpata jartzea da. Gizarte-zaletasuna eta libertadea: ona, bi ezpaiñeko dilema zorrotza. Nork adiskidetu dezake antinomia au? Bizitza-larriak ito egin nai gaitu. Bizitzak zilindro luze ta estu batean sartu gaitu: ito egin gaitzazke, ain medarra baita gure bizi lekua. Bizitzak, bere eginbearrez, txautu egingo gaitu, zabarkeri txikienean. Ez daukagu gure bizitoki onetatik irtetzerik: ain luze ta estua da, izan ere, gure bizitza-zuloa. Bizitz-mixeri ta zikin-keriak gurekin daramazkigu beti. Jolasean eta lanean, gau ta egunez, beti barne-ekaitza zigorkatu ta oiñazten ari zaigu gure izate kaxkarra. Izate neketsu onek borborka irakaiñarazten gaitu, eta erraien biotz-muiñetatik nekelarri onek, izaki lirain eta lilluragarri bat ateratzen digu.

Gure arimako itxaso asarretuaren kolkotik, Afro-dita berri bat lez, egunsenti zuri-gorrixta bat jeiki da: onatx, nola agertu dan fabulation ori. Zerutik zetozkigun odei beltz-illunak, berak u-xatu ditu, eta zeru-zapai urdiña izar ñirñirla-riz -jainkoz eta legez- bitxitu du, kaira zu-zendu dedin gure bizitza-ontzi nekatua.

Fabulation-ak, adimenaren morrontzatik askatu egiten gaitu, eta bear ere bai: berak era-kusten baitigu errealdadean gure ames-elburura ezin gaitetzkena. Ler eragin dezaiguen ikuspena auxe! Gure barne-izadia jainko jaio-berriz ugari dago; auek ditugu orain, bizitzan, bide-lagun. Fabulation-ak izanarazi ditu, gere il-zotiaren gorriak aalmen ori esnatu duenean. Errezlidade berri-bikain batez jantzi dugu mundua. Fakultade onek erlijio bat ematen digu: erlijio estatikoa. "Eren buruaren irudiak ikaratzen dituen aurrak bezela, gizonok ere bildur gatzazkie eta adora-tzen ditugu irudimen-sutegian lantzen ditugun sasi-jainkoak". Voltaire'ren esakune ari erantzun diogu kreaziño onekin: "Jainkorik ez balego, sor-tu egin bearko genuke".

Erljio onen bete-bearra errez uler de-zakegu: etorkizunaren bildurra uxatzen du; adime-nari gogor egiñik, gure ametsezko meta iritxi-ezi-ñaren eta errealdade lortu kaxkarraren arteko utsunea betetzen du. Gizartea, gizonon "nereko-i-keriagandik" -etika-lege bidez- gorde egiten du. Azkenik erlijio au, eriotza-izuaren gozagarri da. Eriotza-fatalismuak oial beltzez bildu gintzazke, eta larri onek bizitza eragotzi ez dezaigun, er-lijio estatiku au eman digu fabulation-ak. Baiña nola egiten du mirari au? "Nerekoikeriari" etika-legeak aurkezten dizkio, etorkizun illunari jain-koen negirapen-ardura, eta eriotza-bildurrari beste bizitza. Erljioa ez da, ordea, irudimena-ren frutua bakarrik; sasi-jainko auek gora-beera, ba-dago beste egizko bat ere.

Egizko au erlijio dinamikuan aurkitzen dugu. Estatikua, bildur-erlijioa da; beste au maitasunezkoa. Ura ezerezak bere atzaparretan eramango gaituanaren bildur da; au, berriz, Aso-lutuaren izate beroa irrikatzen dago. Leenengoa, gizonagandik zerurako mezu bat da; bigarrena,

Jainkoak munduari ematen dion muina.

Munduaren eboluziñoa ez da izaki guziongandin berdin aurreratu, materia batzuk aldakaitzago baitira. Gizonagan aurreratu da geienik; baiña gelditu egin da, dirudienez, gudan ere, eta egote galgarri au astindu nai badugu, eboluziño-bultzada etorri dakiguken iturritik edan bear dugu. Zuzendu dezagun bizitza-aurrepia gure aurrerapena bultzatzen duen eguzkiaganantz, bestela ez baitugu inoiz eboluziño-jomuga eskuratuko. Bergson'en erlijio dinamikuek, mistika bidez egin nai du eboluziño-dynamis orren iturburuari gere buruak idekitze au.

Mistikak bakarrik eraman gaitzazke Jainkoaganaiño, Jainko-izatasuna nolabait ikutuzera. Mistika bidez, eboluziño-orako adorea kosmos osoari ematen dion labe gori orreri urrera gakizkion. Erlijioan ere Jainkoagana eraman nai gaitu, eta au mistikaz bakarrik dezakenez, mistika izango da erlijio-mami ta muiñ dena. Erlijioak mistika-menpean egon bear du, eta ez osten. Bergson enpirista izanik -enpirista osoa, ordea, - etzezakean beste biderik artu, mistika bakarrik baita Jainkoaren bizitzazko esperientzia.

Errazoiketa oni zerbait erantzun dezaiokegu; zera, mistikazko argumentaziñoa bakoitzarentzako dela bakarrik, ez duela guzientzako indarririk, Jainkoaren izatasuna mistikuari bakarrik agertzen baitzaio. Objeziño onek ba-luke baliorik, mistiku bat bakarra izan balitz; baiña asko izanik eta elkar-artu gabe, gauza ta Jainko-izakera berdiña ikusarazi digutenean, ez daukagu beren testigutza ontzat eman besterik. Guziok ez dezakegu musika ulertu; baiña nork esango luke musika, uskeri bat, irudimenkeri bat danik? Orobat gertatzen zaigu mistikarekin ere: batzuek, edo geienek, ez sentitzeak ez du ukatzen mistika Jainko-esistentziaren proba benetakoa danik. Ainbat esploradoreek esaten dizkigutenak siñisten baditugu, zergatik ez mistikoeri?

Bolkan bat dela esan genezake mistika-bizitza. Aspaldian paketsu, ixillik, egon da; baiña bat-batean labe zaarrak ausi eta erraiak borbor-ka dituelarik, su-arnaska asi da. Ori bera egin du mistizismuak ere: erlijio estatiku otz eta gogorra

urraturik, Jainkozko maitasunez sutu nai du mundua. Arima, berekoikeria aazturik, "dei egiten dion abots bat entzun bailuen, gelditzen da. Gerro zerbaitek aurrera daramaki. Darabilkien indarra ez du aurrez-aurre igartzen; baiña ikuspen sinboludunez, bai bere presentzia sentitu". Ama seaskan dagon aurragana bezela, Jainkoa ere arima gainean makurtu da: lago barean lur-ertzeko zugaitzak lez, Jainkoaren irudi garbia jolasean dabil arima-barnean. Bai leguna Jainkoaren goxaketa! Arima dena balsamu bigunez betetzen ari da: Jainkoa bere biotzean eta Berarekin aski zaio.

Baiña ez da betikoa gozotasun au. Pittinka-pittinka zerua berriro illuntzen ari da. Ba-dator gau illuna. Bereala ekin bear duen ibilaldirako, Jainkoak arima prestatzen ari delako da gau au. Gau onen bidez, eta Jainkotu dedin, arima garbitu egin du Berak. Illunbe onen ostean ba-dator berriz ere Jainkoa eta estasi goxo batean Berari besarkatzen zaio. Jainkoak arimari, bekoki gardenean, ezkontza-muiña ixuri dio, kreatura guzienganako bere maitasuna adieraziaz. Bere maite-saria da. Jainkozko izakiarekin izan duen ikutze orrek lilluratu egin du arima, ain baita eztitsua Jainkoaren ezatasuna. Bultzada eziñeutsi batek eginkizun gogorrenetara darama arima. Askatasuna Jainkoaren egite berarekin batu zaio. Gizon denak Jainko orrengana eramanez nai ditu; gizadiari beste mundu ori erakutsi bear dio, berak ere ikusi, ikutu ta bizi dezan. Maitasuna... amodioa..., orra or bere apostoladutzaren jatorria; Jainko-maitasunak eraberritu beza gizadia. Obeagotu-goseak eragiñik, katoliku mistikuek -auek bakarrik baitira egizko mistiku- dike bat apurtu dute eta bizi-ugolde batek bere zurrunbilloan arrapatu ditu, konzeziño ta errealizaziño aalmenez betetzen dituelari.

Misitizismua da erlijio-dinamikuaren esentzi osoa. Mistika gabeko erlijioa ez da benetakoa. Mistika ez da erlijioagandik jaiotakoa, bestela baizik. Erlijioa mistikaren bulgarizaziño bat da. Mistika, berez, uts-utsik, gutxientzat da; baiña dogmaz jantzirik, guziok bizi dezakegu, nolabait bada ere. Erlijioa, bada, geienok bearrekoea dugu, batez ere, gogmazale diranean bakarrik agertzen dirala mistikuak ikusirik. Ba-dituz-

te noski bi oiek ar-emanak.

Eta bukatzeko, aitor dezagun, mistikuak kristianismuan bakarrik aurki ditzazkegula, eta beti Kristo'ren imitatzaile dirala, bakoitza bere neurrian bada ere, iñork ez baitu oraindik Ebanjelioetako Jesus osoki imitatu.

* * * * *

Katoliku batek Bergson'en teodizea au onartu al dezake? Baietz uste dut, ontologia aldetik bere pentsamendua zerbait beartu ezkeru beintzat.

Estatikua Bergson'entzat erlijio naturala da; erlijio natural denak bezela, bizitza koxkorrekoa. Gizadi jaiotzan ez genuen dinamikua besterik; baiña gizonak, jatorrizko pekatuak eraginda-edo, sasi-erlijioak sortu ditu: orra erlijio estatikua nola jaiotarazi dugun. Gure leenengo gurasoak erlijio positibua bakarrik ezagutu zuten; Errebelaziño au illuntzean, fabulation-ak, ordeko bat asmatu zuen: estatikua, natural soilla.

Bergson'en erlijio dinamikua kristaua dela esan genezake, Kristo teofania bat danez, mistikarik bikaitzena Bera da eta kristianismua Beragan jasoa da. Erlijio dinamikua ere mistika bera da, esan dugunez. Kristianismua ta erlijio dinamikua bat datos, ba.

Bergson sinpatiz ikusten badut ere, ez daukat noski berak esandako dena bataiatzerik, zerbaitegaitik dauzka Index-ean ainbeste liburu ajolatsuenak: "L'Evolution Créatrice" t.a.

Intxausti'tar Joseba oim.

Bibliografia:

BERGSON (Henri): "Les deux sources de la moral et de la religion", edit. Alcan, Paris (1933).

Liburu onetatik jasoa da ikusi dugun Bergson'en teodizea. Sarrerarako beste liburu auek erabilli ditut:

- CHEVALIER (Jacques): "Cómo Bergson encontró a Dios", "Rev.Fil.", XI (1952), or.552.
- KLIMKE-COLOMER: "Historia de la Filosofía", edit. Labor, Barcelona (1953), or.714.
- MARITAIN (J.): "De Bergson a Santo Tomás de Aquino", Buenos Aires (1946).
- SCIACCA (F;M.): "Dios y la Religión en la Filosofía actual", edit. L.Miracle, Barcelona (1952), (trad. A. Muñcz Alonso).
"Historia de la Filosofía", edit. L.Miracle, Barcelona (1950).

